

בין "הוכח תוכיח" ל"מלבין פנים"
הרב מואיז נבון

~ האיטור להלבין פנים ~

בראשית פרק לח (א) וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אָחִיו וַיֵּט עַד אִישׁ עֲדָלְמִי וַשְּׁמוֹ חִירָה : (ב) וַיֵּרָא שָׁם יְהוּדָה בֵּת אִישׁ כְּנַעֲנִי וַשְּׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקְחָהּ וַיָּבֵא אֵלֶיהָ : (ג) וַתְּהֵר וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ עָר : (ד) וַתְּהֵר עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שְׁלָה וְהָיָה בְּכֻזִּיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ : (ו) וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לָעַר בְּכוֹרוֹ וַשְּׁמָהּ תָמָר : (ז) וַיְהִי עַר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינָי וַיִּקְוֶה וַיִּמְתְּהוּ יְקִיָּק : (ח) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן בֵּא אֶל אִשְׁתִּי אַחִיךָ וַיְבִס אֶתְּךָ וְהָקַס זָרַע לְאַחִיךָ : (ט) וַיִּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יְהִיָּה הַזָּרַע וְהָיָה אִם בָּא אֶל אִשְׁתִּי אַחִיו וַשְּׁחַת אַרְצָה לְבִלְתִּי נִתֵּן זָרַע לְאַחִיו : (י) וַיִּרַע בְּעֵינָי יְקִיָּק אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּמָּת גַּם אֹתוֹ : (יא) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְתָמָר כִּלְתוֹ שְׁבִי אֵלַי מִנְּהַן בֵּית אַבִּיךָ עַד יִגְדַל שְׁלָה בְנִי כִּי אָמַר פֶּן יָמוּת גַּם הוּא כְּאַחִיו וַתֵּלֶד תָּמָר וַתֵּשֶׁב בֵּית אַבִּיהָ : (יב) וַיִּרְבוּ הַיָּמִים וַתָּמָת בֵּת שׁוּעַ אִשְׁתִּי יְהוּדָה וַיִּנְחָם יְהוּדָה וַיַּעַל עַל גִּזְזֵי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה רַעְהוּ הַעֲדָלְמִי תִמְנָתָה : (יג) וַיֵּרֶד לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה חָמִיד עָלָה תִמְנָתָה לְגֹז צֹאנוֹ : (יד) וַתִּסָּר בְּגָדֵי אֲלִמְנֻתָהּ מֵעֲלֶיהָ וַתִּכְסַּב בְּצַעֲפִיף וַתִּתְעַלֶּף וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל דְּרָךְ תִּמְנָתָה כִּי רָאָתָה כִּי גָדַל שְׁלָה וְהוּא לֹא נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה : (טו) וַיִּרְאָהּ יְהוּדָה וַיִּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְתָה פְּנֵיהָ : (טז) וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל הַדְּרָךְ וַיֹּאמֶר הֲבֵה נָא אָבוֹא אֵלַיךָ כִּי לֹא יָדַע כִּי כִלְתוֹ הוּא וַתֹּאמֶר מַה תִּתֵּן לִי כִּי תָבוֹא אֵלַי : (יז) וַיֹּאמֶר אֲנִכִי אֲשַׁלַּח גְּדֵי עֵזִים מִן הַצֹּאן וַתֹּאמֶר אִם תִּתֵּן עֲרָבוֹן עַד שְׁלֹחַךָ : (יח) וַיֹּאמֶר מַה הָעֲרָבוֹן אֲשֶׁר אֶתֵּן לָךְ וַתֹּאמֶר חֲתָמֶךָ וּפְתִילֶךָ וּמִטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדְךָ וַיִּתֵּן לָהּ וַיָּבֵא אֵלֶיהָ וַתְּהֵר לוֹ : (יט) וַתִּקַּם וַתֵּלֶד וַתִּסָּר צַעֲפִיָּה מֵעֲלֶיהָ וַתִּלְבַּשׁ בְּגָדֵי אֲלִמְנֻתָהּ : (כ) וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת גְּדֵי הָעֵזִים בְּיַד רַעְהוּ הַעֲדָלְמִי לְקַחַת הָעֲרָבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מִצָּאָהּ : (כא) וַיִּשְׁאַל אֶת אֲנָשֵׁי מְקוֹמָהּ לֵאמֹר אֵיזָה הַקְּדוּשָׁה הוּא בְּעֵינַיִם עַל הַדְּרָךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא הִיָּתָה בְּזָה קְדוּשָׁה : (כב) וַיֵּשֶׁב אֶל יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לֹא מִצָּאָתִיהָ וְגַם אֲנָשֵׁי הַמְּקוֹם אָמְרוּ לֹא הִיָּתָה בְּזָה קְדוּשָׁה : (כג) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקַּח לָהּ פֶּן נִהְיָ לְבוֹז הִנֵּה שְׁלַחְתִּי הַגְּדֵי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מִצָּאָתָה : (כד) וַיְהִי כַּמְּשָׁלֶשׁ חֳדָשִׁים וַיֵּרֶד לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנַתָּ תָמָר כִּלְתֶךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לְזוֹנָיִם וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאָהּ וַתִּשְׁרָף : (כה) הוּא מוֹצֵאתָ וְהִיא שְׁלַחָה אֶל חָמִיָּה לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלַי לֹא אֲנִכִי הָרָה וַתֹּאמֶר הֲפֹר נָא לְמִי הַחֲתָמָת וְהַפְּתִילִים וְהַמִּטְּשָׁה הָאֵלֶּה : (כו) וַיִּפֹּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי כִּי עַל כֵּן לֹא נִתְּתִיהָ לְשְׁלָה בְנִי וְלֹא יִסַּף עוֹד לְדַעְתָּהּ :

בראשית פרק לו (לא) וַיִּקְחוּ אֶת כַּתְנֵת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עֵזִים וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכַּתְנֵת בְּדָם : (לב) וַיִּשְׁלְחוּ אֶת כַּתְנֵת הַפְּסִיסִים וַיָּבִיאוּ אֶל אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מִצָּאנוֹ הֲפֹר נָא הַכַּתְנֵת בִּנְךָ הוּא אִם לֹא : (כז) וַיְהִי בַעַת לְדַתָּהּ וְהִנֵּה תְאוּמִים בְּבִטְנָהּ : (כח) וַיְהִי בְּלִדְתָּהּ וַיִּתֵּן לָהּ וַתִּקַּח הַמִּיֻלְּדָת וַתִּקְשֹׁר עַל יָדוֹ שְׁנֵי לֵאמֹר זֶה יֵצֵא רֵאשֹׁנָה : (כט) וַיְהִי כַּמְּשִׁיב יָדוֹ וְהִנֵּה יֵצֵא אַחִיו וַתֹּאמֶר מַה פְּרָצָת עֲלֶיךָ פְּרָץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פְּרָץ : (ל) וְאַחֵר יֵצֵא אַחִיו אֲשֶׁר עַל יָדוֹ הַשְּׁנִי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח : ט

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נט עמוד א

נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. מנא לן - מתמר, דכתיב +בראשית ל"ח+ היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה.

משנה מסכת אבות פרק ג משנה יא

רבי אלעזר המודעי אומר המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות **והמלבין פני חברו ברבים** והמפר בריתו של אברהם אבינו עליו השלום והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה **אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא.**

~ החיוב להוכיח ~

ספר החינוך מצוה רלט מצות תוכחה לישראל שאינו נוהג כשורה

להוכיח אחד מישראל שאינו מתנהג כשורה, בין בדברים שבין אדם לחבירו או בין אדם למקום, שנאמר [ויקרא י"ט, י"ז] "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" ... [ב"מ ל"א ע"א] הוכח תוכיח, אפילו מאה פעמים.

ואמרו שם בספרא, יכול מוכיחו ופניו משתנות, תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא. [ז"א: לבייש נחשב כחטא למוכח]. וזה מלמד שבתחילת התוכחה שראוי לאדם להוכיח בסתר ובלשון רכה ודברי נחת, כדי שלא יתבייש. ואין ספק שאם לא חזר בו בכך, שמכלימין אותו החוטא ברבים ומפרסמין חטאו ומחרפין אותו עד שיחזור למוטב.

משרשי המצוה, לפי שיש בזה שלום וטובה בין אנשים, ...

... [מ.נ.: מצוה זו תקף רק כשיהיה מועיל כמו שאחז"ל: [יבמות ס"ה ע"ב] כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה לשתוק במקום שאין הדבר נשמע, לפי שיהיה בענין קלון למוכח ולא תועלת לאשר הוכח. ...

ספר החינוך מצוה רמ שלא להלבין פני אדם מישראל
שלא לבייש אחד מישראל, וזה העוון יקראו רבותינו זכרונם לברכה "מלבין פני חבירו ברבים",
והלאו הבא על זה הוא מה שכתוב [ויקרא י"ט, י"ז] הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא.
... מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה שלא בכל הדברים הוזהרנו בכך אלא בדברים שבין
אדם לחבירו, אבל בדברי שמים אם לא חזר מן התוכחה שבסתר מצוה להכלימו ברבים ולפרסם
חטאו ולבזותו ולקללו עד שיחזור למוטב, כדרך שעשו הנביאים לישראל. ...

מנחת חינוך מצוה רמ

שלא לבייש כו' מותר להכלימו כו'. כ"ה דעת הר"מ. ובלח"מ מקשה ע"ז ומ"ש הרב המחבר "מותר
להכלימו" הוא ל"ד אלא חייב להכלימו. וכן נראה מדברי הר"מ שם נ"ל דמה שחילק הר"מ והרב
המחבר בדברים שבין אדם לחבירו דאסור להכלימו ובין דברים שבין אדם למקום ב"ה דמכלימין
היינו דוקא אם איש חוטא לחבירו אין לחבירו לביישו, דמוטב שימחול על החטא כמבואר שם בד'
הר"מ [אבל] אם אדם רואה שחבירו חוטא לאנשים אחרים נראה דמותר ג"כ להכלימו אם אינו חוזר
כי הנביאים ע"ה הוכיחו בפרהסי' גם על עבירות שב"א לחבירו וספרי הנביאים מלאים מזה אלא הבעל
דין בעצמו אסור להכלימו ומוטב שימחול אבל אם חוטא לאחרים נ"ב לע"ד דמותר ג"כ להכלימו אם
אינו מקבל בצנעה והשי"ת ישים חלקנו ממקבלי תוכחה :

... He looked up and saw the situation, and without hesitation and with great solemnity
recited the law derived from Tamar: "It is better that a person throw himself into a fiery
furnace that shame his neighbor in public." He told his students to go back to their seats
and carry on praying. God forbid that they should shame the woman.

– R. Sacks, Genesis, p262

קומץ המנחה על מנחת חינוך מצוה רמ [ר' צדוק הכהן מלובלין, 1823-1900]

... +/קומץ המנחה/ ואני מסופק אם עובר עבירה מדברי סופרים מה שבינו למקום ברוך הוא אם
רשאי להכלימו, דלבייש חבירו הוא לאו בקום ועשה, ובקום לא העמידו דבריהם במקום
איסור תורה אלא במקומות המבוארים, עיין בתוס' יבמות פרק האשה רבה [צ' ע"ב ד"ה וליגמר],
וצ"ע קצת+.

תלמוד בבלי מסכת ערכין דף טז עמוד ב

... א"ר טרפון : (תמיהני) + מסורת הש"ס : [תמה] + אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר
לו טול קיסם מבין עיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה : תמיהני אם יש
בדור הזה שיודע להוכיח. ואמר רבי יוחנן בן נורי : מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה
עקיבא על ידי, שהייתי קובל עליו לפני רבן (שמעון ברבי) + מסורת הש"ס : [גמליאל] + וכל שכן
שהוספתי בו אהבה, לקיים מה שנאמר : + משלי ט' + אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך.

שולחן ערוך אבן העזר הלכות כתובות סימן עא סעיף א

חייב אדם לזון בניו ובנותיו עד שיהיו בני שש, אפילו יש להם נכסים שנפלו להם מבית אבי אמו ;
ומשם ואילך, זנן כתקנת חכמים עד שיגדלו. ואם לא רצה, גוערין בו ומכלימין אותו ופוצרין בו.
ואם לא רצה, מכריזין עליו בצבור ואומרים : פלוני אכזרי הוא ואינו רוצה לזון בניו, ...

חפץ חיים - הלכות לשון הרע י ב

א שיקרא זה הדבר בעצמו, ולא על ידי שמיעה מאחרים, אם לא שנתברר לו אחר כך, שהדבר אמת.
ב שיקרא מאד, שלא יחליט תכף את הענין בדעתו לנגל ועשק או להזק וכיוצא בזה, רק יתבונן היטב את
עצם הענין, אם הוא על פי דין בכלל גזל או הזק.
ג שיוכיח את החוטא מתחלה ובלשון רכה, אולי יוכל להועיל לו, ויטיב על ידי זה את דרכיו, ואם לא
ישמע לו, אז יודיע לרבים את אשמת האיש הזה, מה שהזיד על רעהו. (ואם יודע בו, שלא יקבל תוכחתו,
באר לקמן, אם ירצה ה', בסעיף ז.
ד שלא יגדיל העולה יותר ממה שהיא.
ה שיקון לתועלת, וכמו שנקאר לקמן בסעיף ד', ולא להנות, חס ושלום, מהפגם שהוא, שהוא נותן בחברו,
ולא מצד שגאה, שיש לו עליו מכבד.
ו אם הוא יכול לסבב את התועלת הזאת גופא {עצמה} בעצה אחרת, שלא יצטרך לספר את ענין הלשון
הרע עליו, אזי בכל גוני אסור לספר.
ז שלא יסובב על ידי הספור הזק להנדות יותר מכפי הדין, שהיה יוצא, אלו הועד עליו באפן זה על דבר זה
בבית דין, ובאור דבר זה עין לקמן בהלכות רכילות בכלל ט', כי שם מקומו.

משנה מסכת אבות פרק ג

הוא היה אומר כל שרות הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח הבריות נוחה
הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו.